

Subjekt jako „kategorie“? / Kategorie subjektu

O kategoriích se mluví jako o nejvyšších pojmech; to znamená, že se předpokládá, že víme, co to jsou pojmy. Ale v tom je právě hlavní problém: co to je vlastně „pojem“? Nehodlám následovat příkladu analytických filosofů, kteří slovo „pojem“ prostě vyškrtli ze svého slovníku (a raději mluví o „třídách“ apod.). Obvykle dost zřetelně nahlížíme, že pojem něčeho (např. nějakého „A“) není totéž, co ono pojaté „A“. (Notoricky známý příklad: pojem trojúhelníka nemá sám tři úhly ani tři strany.) Sám akt „pojímání“ něčeho, co je potom v příslušném pojmu „pojato“, musí být nutně záležitostí myšlenkového výkonu; naproti tomu to, co je v myšlení takto pojaté, rozhodně záležitostí výkonu pojímání a tedy ani záležitostí myšlenkového výkonu být nemusí (ale ovšem výjimečně a se zvláštními ohledy být může). Tažme se tedy nyní, v jakém smyslu lze o „kategoriích“ mluvit jako o tom, čím něco (nějakou skupinu, třídu apod.) „pojímáme“, a v jakém smyslu jako o něčem pojímaném či pojatém, eventuálně co je vlastně tím „pojatým“, pojímáme-li určitou „kategorii“. Jinak řečeno: co je myšlenkovým intencionálním „modelem“ v případě kategorií? Nebo ještě jinak: když užíváme určité kategorie, co je tímto „pojmem“ míněno a) jako příslušný myšlenkový model, b) jako cosi skutečného? Tak Patočka třeba (Péče 1, s. 469) mluví o pokusech o „zachycení“ subjektu různými kategoriemi. Předpokladem je ovšem, že „subjekt“ je něco skutečného, zatímco naše „zachycení“ subjektu je naším aktivním výkonem. Má-li se tento náš výkon opravdu „trefit“ a tudíž „zachytit“ „subjekt“ (rozumí se skutečný subjekt resp. něco, co je všem skutečným subjektům společné), musí k tomu použít příslušného „pojmu“, který není sice totožný se žádným skutečným subjektem, ale není ani totožný s naším aktivním „pojímáním“, ani není jeho součástí či složkou). A pokud – jak naznačuje sám Patočka (po mé úpravě) – pojem subjektu nelze „zachytit“ žádnými kategoriemi (Patočka ovšem mluví jen o některých z nich, ale není nic snadnějšího než přejít k dalším), musíme pojem subjektu považovat také za jednu z kategorií.

(Písek, 130415-1.)